

TİASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 1, Sayı: 1, Aralık 2014, s. 6-19

Serdar YAVUZ¹

Mustafa YILMAZ²

BAYTARNÂME-İ KENÂN EFENDİ GRAMERİ-SES BİLGİSİ

Özet

“*Baytarnâme*”, “*Methaful-Âsâr*” ya da “*Baytarnâme-i Kenân Efendi*” olarak adlandırılan bu eser veteriner hekimliği tarihi kapsamında incelenmiş bir eser değildir. Ancak, baytarnâmede geçen Timurlenk’e ilişkin kayıtlar bazı yazarların dikkatini çekmiştir. Özellikle eserin Timurlenk ile ilgili bölümleri üzerinde bilinen ilk inceleme 1930’lu yıllarda Prof. Dr. Süheyl Ünver tarafından yapılmış ve bu incelemenin sonuçları yayımlanmıştır.

Bu çalışmada, Baytarnâme-i Kenan Efendi metninin dil açısından önemi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Türkolojiye katkılarının belirlenmesi ve sonuç itibarıyla Türk Literatürüne kazandırılması amaçlanacaktır. Baytarnâme-i Kenan Efendi metni ses bilgisi açısından incelenecektir. Ses bilgisi çalışması ise ünlüler, ünsüzler ve ses olayları olmak üzere üç başlıkta değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Gramer, baytarname, ses bilgisi, ünlüler, ünsüzler.

GRAMMAR AND FONETICS OF BAYTARNÂME-İ KENÂN EFENDİ

Abstract

The work called “*Baytarnâme*”, “*Methaful-Âsâr*” or “*Baytarnâme-i Kenân Efendi*” has not been examined in the history of veterinary surgery yet. Nevertheless, the records in inventory of veterinary (baytarnâme) referring to Tamerlane has attracted some authors’ attention. Most particularly, the first research on the parts about Tamerlane in the work was carried out by Prof. Dr. Süheyl Ünver in 1930s and the results of the research was published.

¹ Yrd. Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, srdryavuz23@gmail.com

² Ar. Gör., Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

This study aims to illustrate the importance of the text of Baytarnâme-i Kenan Efendi from a linguistic view. Furthermore, it seeks to identify the contributions to Turcology and to bring in Turkish Literature. The text of Baytarnâme-i Kenan Efendi is going to be examined in terms of fonetics under three subtitles so-called vowels, consonants and sound events.

Key Words: Grammar, inventory of veterinary, fonetics, vowels, consonants.

Baytarnâme-i Kenân Efendi³

“Baytarnâme”, “Methaful-Âsâr” ya da “Baytarnâme-i Kenân Efendi” olarak adlandırılan bu eser veteriner hekimliği tarihi kapsamında incelenmiş bir eser değildir. Ancak, baytarnâmede geçen Timurlenk’e ilişkin kayıtlar bazı yazarların dikkatini çekmiştir. Özellikle eserin Timurlenk ile ilgili bölümleri üzerinde bilinen ilk inceleme 1930’lu yıllarda Prof. Dr. Süheyl Ünver tarafından yapılmış ve bu incelemenin sonuçları yayımlanmıştır. Prof. Ünver’den sonra, benzer şekilde Muzaffer Bekman ve Hilmi Dilgimen baytarnâmenin aynı bölümlerini incelemiş ve bu bölümlere ilişkin bulgularını kitaplarına dâhil etmişlerdir. İslâm Ansiklopedisi’nin “baytarlık” maddesi altında yapılan, “bilimsel bir değere sahip olmadığı ve amprik tedavi metotlarını içerdiği” şeklindeki değerlendirme dışında, bu baytarnâme, bilindiği kadarıyla günümüze kadar, veteriner hekimliği yönünden ele alınarak incelenmemiştir. Dolayısıyla, baytarnâmenin bilimsel değerinin olup olmadığı, ancak kapsamlı bir inceleme sonucunda ortaya konabilecektir. Bu çalışmada, Baytarnâme-i Kenan Efendi’nin, başta veteriner hekimliği tarihi olmak üzere, tıp tarihi, eczacılık tarihi, bilim tarihi ve genel tarih açısından incelenmesi; sözü edilen alanlara katkılarının belirlenmesi ve sonuç itibarıyla Türk Literatürüne kazandırılması amaçlanmıştır.

Baytarnâme-i Kenân Efendi’nin Türkiye’deki, kütüphanelerde, bilinen iki nüshası vardır. Bu eserin müellif nüshası ve te’lif tarihine ilişkin bir kayıt bulunmamaktadır. Her ikisi de istinsah olan nüshalara ilişkin bibliyografik bilgiler aşağıda verilmiştir:

1. Baytarnâme (Mevlana nüshası)

Genel Bilgiler

Arşiv Numarası	: Mevlana Müzesi 1/2822
Eser Adı	: Baytâr-nâme
Yazar Adı	: Kenân Efendî
Müstensih	Müstensihler : Hacı Muhammed bin el-Cac ve Ali bin el-Cac Muhammed el-Belgradi
Konu	: Veteriner hekimliği
Dili	: Türkçe
Telif Tarihi Hicri (Miladi)	: Yok
İstinsah Tarihi Hicri (Miladi)	: 1158 (1745)
İstinsah Yeri	: İstanbul
Bulunduğu Yer	: Konya Mevlana Müzesi Kitaplığı
Koleksiyon	: Türkiye Kütüphanelerinde bulunan Tıp Yazmaları

³ Makalenin giriş bölümünde yer verdiğimiz eser ile ilgili bilgiler aşağıda künyesini verdiğimiz kitaptan olduğu gibi alınmıştır. Doç. Dr. Abdullah Özen, Ünal Taşkın (2010), Baytarnâme-i Kenan Efendi, Bizim Büro Basımevi, Ankara.

Özellikleri

Boyut (Dış-İç)	:193x115-144x72 mm.
Yaprak	: 1 ^b -80 ^b
Satır	: 15
Yazı Türü	: Nesih

2. Baytarnâme-i Kenân Efendi (Methaful-Âsâr) (Arkeoloji nüshası)

Genel Bilgiler

Arşiv Numarası	: Methaful-Âsâr 739
Eser Adı	: Baytâr-nâme
Yazar Adı	: Kenân Efendî
Müstensih	Müstensih Adı : Bilinmiyor
Konu	: Veteriner hekimliği
Dili	: Türkçe
Telif Tarihi Hicri (Miladi)	: Yok
İstinsah Tarihi Hicri (Miladi)	: Yok
İstinsah Yeri	: Bilinmiyor
Bulunduğu Yer	: İstanbul Arkeoloji Müzesi Kitaplığı
Koleksiyon	: Türkiye Kütüphanelerinde bulunan Tıp Yazmaları

Özellikleri

Boyut (Dış-İç)	: 195x128-150x80 mm.
Yaprak	: 76 (1 ^b -76 ^b)
Satır	: 15
Yazı Türü	: Nesih

SES BİLGİSİ (FONETİK)

I. ÜNLÜLER

A. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

Ünlü değişimleri Türk dili çalışmaları içerisinde henüz bütün yönleriyle çözümlenmiş bir konu değildir. Yazıya geçirilen metinlerdeki kelime kök ve gövdelerinde oluşan bu değişimler Eski Anadolu Türkçesi⁴ ve Osmanlı Türkçesi dönemleri ele alındığında daha karışık bir hâl almaktadır.

Standart dilin olmayışı (dil kullanıldığı coğrafyada herkes tarafından kabul edilen ve kullanılan bir yazı dilinin bulunmaması) kültürel karışıklıklar, halkların çok sık yer değiştirmesi, ağız özelliklerinin resmi kullanım diline etkisi Eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlı Türkçesinin kullanımını karışık hale getirmiştir. Bu çalışmada incelenen baytarnamedeki kelimelerin veya kelime gruplarının kullanımlarının karışık imla özelliği göstermesinin yukarıda sayılan sebeplerden kaynaklandığı söylenebilir.

⁴İsmlendirme konusunda Türkologlar arasında farklı görüşler ve adlandırmalar mevcuttur. Bazı araştırmacılar bu dönemi 'Eski Anadolu Türkçesi' (Mustafa Özkan, Zeynep Korkmaz, Hatice Şahin, Gürer Gülsevin, Erdoğan Boz), bazı Türkologlar 'Eski Türkiye Türkçesi' (Faruk Kadri Timurtaş, Hayati Develi), Ahmet Bican Ercilasun ise 'Eski Oğuz Türkçesi' adıyla tanımlamıştır. Bu çalışmada da ağırlıklı olarak Türkologların tercih ettiği 'Eski Anadolu Türkçesi' terimi kullanılacaktır.

Türk dili tarihinin Eski Türkiye Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Eski Oğuzca şeklinde adlandırılan devirlerinde farklı konularda eserler verilmiştir. Daha sonraki dönemlerde ortaya konulan eserler ise Türkçenin dil olma serüveninin tamamlanmasında etkili olmuştur. Bu eserlerin dil özelliklerinin ortaya konulması, hele de söz varlığının gün yüzüne çıkarılması Türk dilinin gelişimi açısından önem arz etmektedir. Baytarnâme-i Kenan Efendi adlı bu eserin de aynı noktada değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir. Zira baytarnâmeler, Türk dilindeki “name” silsilesinin (perişan-name, şifa-name, dua-name, bahr-name, cerrah-name...) günyüzüne çıkmamış çıkarılmamış değerli bir örneğidir. Anadolu’ya farklı boyların yaptığı göçler, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinin oluşmasında ve yazı dilinin şekillenmesine oldukça katkı sağlamıştır.

İncelemesini yaptığımız Baytarnâme-i Kenan Efendi adlı eser çoğaltma esnasında müstensihlerin kendi ağız özelliklerini yansıttığı (kıcı 5a/4, hic 6a/13, eyü 11b/1) bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu durum, baytarnâmede, bu aynı dönem metinlerinde karşımıza çıkan imla problemlerinin şekillenmesi sonucunu doğurmuştur. İncelediğimiz eserde de görülmektedir. Çünkü hem Arapça ve Farsça yazı dillerinin özellikleri hem de Eski Anadolu Türkçesi dönem özelliklerinin metinlerde görülmesi standart bir imla geleneğinin oluşmasını engellemiştir. Bununla ilgili olarak metnimizde tespit ettiğimiz birtakım karışık imla örnekleri aşağıdaki gibidir: *bıcağla* 34a/11 / *bıçak* 70b/7, *boynu* 6a/2 / *boynuñı* 15b/1, *burın* 27b/4 / *burun* 24a/13, *çuvaldız* 40a/3 / *çuvalduz* 38b/10, *eksik* 44a/15 / *eksük* 13b/2, *hâsıl* 16b/9 / *hâsıl* 34a/3, *kendi* 5a/11 / *kendü* 44a/9...

Baytarnâme-i Kenan Efendi metnindeki ünlü değişimleri, metnin yazıldığı yüzyıldan günümüze doğru değerlendirilmiştir.

1. i/e Meselesi

Türk dilinin tarihi boyunca i/e, e/i değişimi söz konusu olmuştur. Türk dili tarihinin ilk yüzyıllarından itibaren ön, iç ses durumundaki -i’lerin -e sesine dönüştüğü metinlerle takip edilebilmektedir⁵. Ancak, i-e değişimi olayı Türk dili tarihi metinlerinde karışık bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bugün -e sesiyle kullanılan kelimeler tarihî Türk metinlerinde -i şekliyle kullanılmaktaydı⁶. Değişikliklerin izlerini günümüz Türk lehçelerinde de sürebilmekteyiz⁷. Aynı kelimenin hem e’li hem de i’li yazımının bulunması ve bunların aynı eserde kullanılması kapalı e foneminin varlığını kanıtlar niteliktedir.

Türk dilinde var olan sekiz temel ünlünün yanında, bir de *kapalı e* olarak adlandırılan bir ses daha vardır. Eski Anadolu Türkçesi metin çalışmalarının belki de tamamında tartışılmalı olan bu fonetik durum(kapalı e’nin varlığı/yokluğu) Türkologların farklı değerlendirmelerine sebep olmuştur⁸.

Baytarnâme-i Kenan Efendi adlı eserde kapalı -e’nin kullanımı ağız özelliklerinin yansıtılması ve müstensihinin de kendi inisiyatifi dolayısıyla oldukça karışık bir hale

⁵Musa Duman, *Evlîya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişimleri*, TDK Yay., Ankara 1995, s. 174.

⁶Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1981, s. 21.

⁷Reşit Rahmeti Arat, “*Türkçe Metinlerde e/i Meselesi*”, *Makaleler*, C.I, Ankara 1987, s. 334-341.

⁸Bugüne kadar kullandığımız alfabe sistemleri var olan sekiz fonemi bile göstermekte yetersiz kalırken kapalı e foneminin eski metinlerde gösterilmesi veya günümüz metinlerinde bulunması beklenemez. Kapalı e fonemi ile ilgili değerlendirmeler için Doç. Dr. Mehmet Dursun Erdem’in yazdığı “*Müseyyeb-name*”, Hece Yay., Ankara 2007. adlı esere bakınız.

bürünmüştür. Metinde kapalı é meselesi “i” şeklinde yazılıp bugün “e” şeklinde telaffuz edilen kelimeler, “e” ile yazılıp bugün “i” ile telaffuz edilen kelimeler şeklinde değerlendirildi.

1.a. Metinde “i” ile yazılıp “e” olarak telaffuz edilen kelimeler

di-: “de-, söyle-”, *dimekle* selefde 7a/11, çapusu açıktır *dimekdür* 13a/12.

it-: “yapmak, etmek”iḳtiżā *idüb*1b/9, çovmaçda vāşıl *ide* 2a/11, rağbet *iden* 3b/3.

ir-: düşmenimi çovarsam *irüşüb* helāk iderüm 4a/15.

vir-: çarār *virdükden* 8a/2.

girü-: “geri”, yürüyüb cümle idince bizlere *girüye* 14a/11, rivayeti *girüye* kaldı 15a/5.

gice-: bir gün ve bir *gice* tura 25b/10.

yir-: ve at bir *yirde* turmak 26a/11.

gic-: şuyın az ve *gic* vireler 29b/6.

tiz-: eger *tiz* tımār itmezler 29b/10.

1.b. Metinde “e” ile yazılıp bugün “i” olarak telaffuz edilen kelimeler:

eyu-: “iyi, güzel”,evvelde *eyu* cins ata 11b/1.

Baytarname-i Kenan Efendi metninde görülen diğere bazı ses değışimleri ise aşığıdaki şekildedir:

2. ü>e değışmesi

atuñ burnına *girür* ise 37b/1.

3. u>ı değışmesi

atuñ boynından 2a/2, nişanlarıvardur 3b/9, perişān *olmayub* 5a/4, çaba ve perişān *bıyıçlı* 5a/6, düşmenine *çarşu* 5a/15, evvelā *çarnınuñ* 4a/9, ince *yapraçlı* 5b/12.

4. ü>i, i>ü değışmesi

illetlerini *bilüb* 3b/5, gibi olmak *gerekdür* 3b/14, üçünci karnı ve göbeğı 4a/4, *mümkün* olan 5a/9, *eyledüğinden* başça 5a/11, *tecribe* olunmuşdur 5a/14, *eñselü* dirler 6a/5, *idelüm* deyüp 9a/2, *ömr-i* azizleri 10a/3, ömr-i *şerifleriniñ* 10a/8, çubbe bina *idüp* 11a/8.

5. u>e değışmesi

yoldaşımdır *deyu* 11a/1, yegdür *diyu* 47b/2.

6. ı>u, i>u değışmesi

sālim *olduğundan* 2a/9, mücerrebdür *saçunub* 6a/15, açlığa ve *susuzlığa* 7a/7, olub *buyurmuşlarki* 8b/8, vāçı *olduğı* 10a/9, safları *divar* gibi 15b/9.*çurı* yerde *açurda* bağlayalar 40b/9,yanında *divar* ya direk olmaya 66b/15.

7. a>e değışimi

tüyi henüz *bitmamış* çıplaç 60a/9.

8. e>a değışmesi

hesteliklerin envaından 2a/5, şahibini *düşmeden* 2a/9, biz şerhini *hemān* 2a/13, avretin saçı 3b/13, yetmişiki sene *temāmına* 10a/4.

B. UZUN ÜNLÜLER

Uzun ünlüler Türkolojinin tartışılmalı önemli sorun başlıklarından biridir. Türkçede birincil uzun ünlüler ilk defa Yakutça üzerine yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır⁹. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde Türkçe kelimelerin kullanımında iki farklı imla geleneği söz konusu olduğu için standart bir imla izlenmemektedir. Dolayısıyla metinlerde asli ünlü uzunluklarının tespiti mümkün olamamaktadır. Ancak yine aynı metinlerde yer alan Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzunluklar alfabe'deki ünlü gösterme sistemlerinden ötürü kolaylıkla anlaşılabilir. Türkçe kelimelerde kullanılan ünlülerin gösteriminde standart bir imla sistemi yoktur.

Metnin çevri yazıya aktarılmasında Türkçe kelimeler için uzun ünlüler kullanılmamıştır. Fakat Korkmaz'ın¹⁰ ve Erdem'in¹¹ tespitlerinden hareketle, eserimizde belirlediğimiz uzun ünlü ve örnekleri aşağıdaki gibidir:

evvelâ atun üç yeri deveye beñzeve üç yeri kıtırâ beñzeve ve üç yeri şıgıra beñzeve ve üç yeri 'avrete beñzeve 3b/12

hem şoğuga ve mahallinde açlıga ve susuzlıga 7a/8.

sancâk 'askerini on gün içinde Belğrada da'vet ile 10b/1.

Amma çağır gözlü atşırınbaşdur 12b/4.

dahî budurki bir atun ön dişleri hurde ve incü gibi berrak 16b/1.

şıgıruñ içyağından alub yüz dirhem şarabla 18b/6.

dibin muhkem bağlayalar ol gün ve ol gice yem ve şu virmeveler 19b/8.

birden yem ve şuvirmekden hâşıl olur 23a/12.

buğday yimekten dahî olur 29a/15.

nefesi ıssı olur ve gözlerindenyaş akar 55a/13.

bolca açık kıazan içine vaz' ideler 56a/6.

yüz dirhem şıgır yağı eridüb mu'tedil iken ata hâkıkına ideler 57a/6.

⁹Uzun ünlüler ile ilgili detaylı inceleme için aşağıdaki kaynaklara müracaat edilmelidir.

Ligeti Lajos 1942, "Türkçede Uzun Vokaller," *Türkiyat Mecmuası*, C.7-8, 1942, s. 82-94.

Korkmaz Zeynep 1955, "Batı Anadolu Ağızlarında Asli Vokal Uzunlukları Hakkında", *TDAY-B 1953, TDK Yay.*, Ankara 1988.

Tuncer Gülensoy, *Kütahya ve Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara 1988.

Zeynep Korkmaz, *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara 1994.

Zeynep Korkmaz, *Bartın ve Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara 1994.

Tekin Talat "Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler," Simurg Yay., Ankara 1995.

Tekin Talat, *Yazı Yazmak Günah İşlemek Değildir*, Türkoloji Eleştirileri, Simurg Yay., Ank. 1997, s. 73-82 (Tarih ve Toplum 90, 1991, s. 9-14).

Jean Deny, *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları(Türkiye Türkçesi)*, Çev: Oytun Şahin, TDK Yay., Ankara 2000.

Tekin Şinasi 2001, *Yazı Yazmak Nereden Geliyor*, İştikakçının Köşesi, Simurg Yay., İstanbul 2001, s. 59-70 (Tarih ve Toplum 78, 1990: 10-13).

Erdem Mehmet Dursun, "Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine", *Turkish Studies*, Volume 3/3, Spring 2008.

Özek Fatih, "Arapkir/Malatya Ağzında Birincil Uzun Ünlüler," *Turkish Studies*, Volume 4/8, Fall 2009.

Tekin Şinasi, *Yazı Yazmak Nereden Geliyor*, İştikakçının Köşesi, Simurg Yay., İstanbul. 2001, s. 59-70 (Tarih ve Toplum 78, 1990: 10-13).

¹⁰Korkmaz Zeynep, "Batı Anadolu Ağızlarında Asli Vokal Uzunlukları Hakkında," *TDAY-B 1953, TDK Yay.*, Ankara 1988.

¹¹Erdem Mehmet Dursun, "Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine", *Turkish Studies*, Volume 3/3, Spring 2008.

C. ÜNLÜ TÜREMESİ

1. Başta Ünlü Türemesi: “Bir sözün ilk sesinin önüne bir ses veya bir hece getirilmesi biçiminde gerçekleşen ses olayıdır.¹²” Kelime başında görülen ünlü türemesi metnimizde sadece bir kelimedede tespit edilmiştir.

ıscağ 22a/14, *ıscağ* 28a/1.

2. Kelime İçinde Ünlü Türemesi: “Seslerin özelliklerine veya birbirleriyle birleşme şartlarına bağlı olarak bazı nedenlerle Türkçe ve yabancı kelimelerin iç sesinde meydana gelen türemeye denir.¹³” Alıntı kelimelerde iç ses ünlü türemesi metnimizde sık görülen bir ses olayıdır. Türkçe gramer kuralına göre yan yana bulunması mümkün olmayan ünsüzleri kendi söyleyiş kolaylığımıza göre ifade etmek iç ses ünlü türemesini ortaya çıkarmıştır.

fetiğ itmişlerdür 9b/1 (Ar. feth), dillerde *dāsītān* 14b/4 (Far. dastan), *vağitde* 15a/12 (Ar. vakt), içine *ğarışıtırub* 21a/14, *pādīşāh* vefāt eyledükde 46b/12 (Far. pād-şeh), illet-i *zemīneden* 57b/2 (Far. zemīnden).

D. ÜNLÜ DÜŞMESİ

“İkiden fazla heceli gramer birliklerinde sonunda sessiz olmayan orta hece vokalinin çok defa düştüğü görülür.”¹⁴ Ünlü düşmeleri Türkiye Türkçesinde ek alması durumunda kelimenin vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmesi sonucunda oluşan bir ses olayıdır. Ancak metindeki ses düşmelerinin hepsini bu sebebe bağlamak doğru olmayacaktır. Baytarname-i Kenan Efendi’de yukarıda saydığımız sebebin dışında -imek yardımcı fiilinin birleşik çekimli halinde birleşik çekimi sağlayan ekden önceki i- kök sesi düşmektedir. Aynı zamanda -imek yardımcı fiilinin zarf fiil şekli olan iken, metnimizde genelde kendisinden önceki kelimelere bitleştirilmeden yazılmıştır. Ancak bitştirilerek yazıldığı durumlarda -i sesi düşürülerek kullanılmıştır. İle edatının kendisinden önceki kelime ile birleştiği durumlarda ise edatın başındaki -i sesi de düşmüştür.

ol at aşlında 4b/9, *defn* eyledükten 11a/7, *nağl* ve hikayet olunmuşdur 12a/7, *atuñ burnına* 17a/8, *atuñ karnını*, 17a/12, *eliyle* çıkara 17b/1, yüz dirhem *şarabla* 18b/6, *ğaraçalı tohmı* 22a/3, *eyüce yogrup* 27a/5, illete *ıscağ* âdem necsi 28a/1, *keşf-i mäfü’l-zamīr* 45b/7, *ayrılır* ve *gelür* 48a/7, *ğöğsini burkânla* 49b/6, *devālar* ile *ğitmezse* 50b/11, gibi *ğārurken* yaralar 62a/5, *yolda giderken* 70b/5, *uyğusunda* ħorlayan 77b/8.

3. BİRLEŞME/KAYNAŞMA

Türkçe gramer yapısında iki ünlü yan yana kullanılmamaktadır. Ünlü bir sesle biten kelime, ünlüyle başlayan kelimeyle bir araya geldiğinde ünlülerden biri düşer ve kaynaşma olur. “Türkçede kelime köklerinde yan yana iki vokalin bulunması mümkün olmadığından, vokalle sona eren bir kelimeye yine vokalle başlayan bir kelime veya ek geldiği zaman, vokallerden biri düşmekte ve bir birleşme meydana gelmektedir.”¹⁵ Bu kaynaşmalar geçici olabildiği gibi kalıcı isim şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. Bu kaynaşma; ağız özelliklerinin sıkça kullanıldığı metnimizde yoğun bir şekilde görülmektedir.

¹² Günay Karaağaç, *Türkçenin Ses Bilgisi*, Kesit Yay, İstanbul 2012, s. 94.

¹³ Hanifi Vural, Tuncay Böler, *Ses ve Şekil Bilgisi*, Kesit Yay., İstanbul 2011, s.101.

¹⁴ Muharrem Ergin, *Türk Dilbilgisi*, Bayrak Yay., İstanbul 2009, s. 51.

¹⁵ Mustafa Özkan, *Gülistan Tercümesi*, TDK Yay., Ankara 1993, s. 89.

Baytarnâme-i Kenan Efendi’de bu ünlü karşılaşmalarının sonuçları tespit edilebilmektedir. Ünlü birleşmelerinin görüldüğü kelimelerde bazen birinci kelimenin sonunda, bazen de ikinci kelimenin başındaki ünlünün düştüğü görülmektedir. Bu kaynaşmalar sonucunda ise birleşik kelimeler ortaya çıkmaktadır.

ancak<anča+oğ: tecrube olunmuşdur *ancağ* hemân evvelâ dimâğından çan ağıdub 71b/7.

birle<bir+ile: hâretden sıtmabirle mübtelâ olmuş 55a/14.

bile<bir+ile: kim derliyebile ve ol gün yemini ılıcağ idüb eyle vireler. 56b/6.

böyle<bu+öyle: eger ata yağ inseböyle ilâc ideler 72a/13.

kimse<kim+ise: kimse şefaât itmez idi 64a/13.

kimesne<kim+ise+ne: şifâ olub bir âdeme yani ağar *kimesneye* devâ ve marâz-ı pürcefâ olub zahmet virür. 35b/10, göz nuri zâif *kimesne* atuñ beyninden **Hata! Yer işareti tanımlanmamış.** biraz alub 75a/13.

şol<şu+ol: Amma şol şartla kim aşağı dudagında ağı ola. 12a/10, kabarcıklar üzerine süre lakin şol kadar ısıcağ olmağ gerekdür. 33a/9.

4. ÜNLÜ UYUMU¹⁶

Kelimeyi oluşturan sesler arasındaki uyum Ural-Altay dil ailesinin belirgin niteliğidir.¹⁷ Tahsin Banguoğlu ise uyum meselesini tarih öncesi çağlarda meydana gelmiş fonetik bir hususiyet olarak değerlendirir.¹⁸ Dil, temeli bilinmeyen dönemlerde atılmış gizli antlaşmalar sistemi¹⁹ ise eğer bu ses uyumlarının ne zaman nasıl ve hangi şekillerde başladığı bilinmemektedir. Ancak yine dilin canlı bir varlık²⁰ olma özelliğinden dolayı kendi kanunları içerisinde kelimeleri uyuma sokar, kurallar içinde değerlendirir dil. Arap alfabesi Türk dilinin bütün seslerini göstermeye elverişli değildi. Dilin bütün seslerini göstermeyen bir alfabenin kullanıldığı dilde ses uyumun eş zamanlı ve art zamanlı bir incelemeyle takip edilmesi oldukça zordur. Hayati Develi bu konuda şunları söylemiştir: “Umumiyetle bütün kelimelerde takip edebilme imkânına sahip değiliz. Ortak bir alfabe kullanılan Arap ve Fars dillerinde alınma kelimelerin kaynak dillerdeki orijinal imlalarının “okumuşlar” tarafından sürdürülmeye çalışılması da bu kelimelerdeki fonetik gelişmeyi gözümüzden saklayan bir hususiyettir.”²¹

a. Kalınlık-İncelik / Artlık-Önlük Uyumu:

Bugün Türk dilinde iki çeşit ünlü uyumu gözlenmektedir. Kalınlık-İncelik / Artlık-Önlük Uyumu ile Düzlük Yuvarlaklık / Dudak uyumu şeklindedir. Baytarnâme-i Kenan Efendi metninde dönemin ses uyum özelliklerine aykırı bir durum söz konusu değildir. Kelime kök ve gövdelerinde, ses uyumunun sağlam olduğu gözlenmiştir. Ekleşme dışında kalınlık-incecik / artlık-önlük uyumu sağlamdır.

¹⁶Dönem ünlü uyumları ile ilgili olarak bkz. Prof. Dr. Mustafa Özkan, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995; F. Kadri Timurtaş, **Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1981.

¹⁷Doğan Aksan, **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, TDK Yay., Ankara 1977, s. 51.

¹⁸Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri**, TDK Yay., Ankara 2000, s.88.

¹⁹Muharrem Ergin, **Türk Dilbilgisi**, Bayrak. Yay., İstanbul 2009, s. 3.

²⁰Muharrem Ergin, age, s. 3.

²¹Hayati Develi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar**, TDK Yay., Ankara 1995, s. 27.

b. –ki Aitlik Eki:

buyurmuşlardur ki 1b/6, buyurmuşlarki 8b/8.

c. –ken Zarf-Fiil Eki: Günümüz metinlerinde olduğu gibi Baytarname-i Kenan Efendi'de de iken zarffiil (gerundium) eki ince ünlüdür.

acayıb devādur at yolda *giderken* ön ayakların iki tarafından 70b/5, gibi *hārurken* yaralar derisini şoyalar 62a/5.

1. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu:

a. Kelimelerde Yuvarlaklaşma

Tarihi Türk lehçeleri ve standart Türkçede düz ünlü olan birtakım kelimeler eserimizde yuvarlak ünlüye sahiptir. Yuvarlaklaşma eserimizin yazıldığı dönemin en karakteristik özelliğidir. Bu yuvarlaklaşmalar bir sebebe bağlı olmadan olabildiği gibi, -g, -ğ seslerinin düşmesi sebebiyle, dudak ünsüzleri sebebiyle, yapım eklerindeki yuvarlak ünlüler sebebiyle gibi sebeplerden kaynaklanmış olabilir.

–g, -ğ Seslerinin Düşmesi Sebebiyle

kapusu açıktır 13a/12, yumurta *şarusıyla* 26a/14.

Dudak Ünsüzleri Sebebiyle

Deve *kirpüğü* gibi 6b/3, demür 22a/1.

Yapım eklerindeki Yuvarlak Ünlü Sebebiyle

*Mürüvvetlü*4a/12, *kısacuk* olur 5a/1, *delülikden* 12a/4, *perīşan bıyıklı* 5a/6, *eñselü dirler* 6a/5, *ince yapraklı tırnaqlı* 5b/12, *kerāmetlü* ve *sa‘ādetlü* 16a/12, *eksük* olsa 13b/1, *içerü* yanındadır 33a/3, *tırnağdan yukaru* 36b/4, *bellü* olub 51a/7, *artuk zahmet çekmeye* 54a/11, *yukaru* kaldırmaz 55a/10.

Bir Sebeb Bağlı Olmadan Yuvarlak Ünlü Taşıyan Kelimeler

düşmenine *karşu* 5a/14, *girüye* 14a/11, *büber* ve *dār-ı filfil* 22a/8, *kemük* gibi 28b/12, *qadīmden berü* 43a/8, *kendü* çanı ile 44a/9.

Eklerde yuvarlaklaşma

Metnimizde tespit ettiğimiz eklerdeki yuvarlaklaşma çeşitleri ise şu şekildedir.

Ünlüsü Ashında Yuvarlak Olanlar

ğāyet yokdur 2a/13, *hulāşa-i icmālidür* gāflet olunmaya 2a/15, *olmak gerekdür* 3b/14, *irüşüb* 4a/15, *eyledüğinden* 5a/11, *mağbül degildür* 5b/15, *qarār virdükden* 8a/2, *atuñ ditredügi* 17b/9, *andan indürüb* 19a/14, *qarışdurub* 19b/14, *olmaz degüldür* 25a/8, *yaqu idüb* 40b/7.

Ünlüsü Sonradan Yuvarlaklaşmış Olanlar

atuñ hüneri 3b/9, ‘avretüñ gibi 4a/2 iderüm 4b/1, şaman yedürürler 7b/3, pâdişahlıgunuñ 8a/10, kisverüñ 8b/1, ‘ömr-i şeriflerinüñ 10a/8, zıkr eyledigimiz 11b/6, şahibinüñ hâceti 13a/4, hemân üzerlerümize 14a/9, bizüm ahvâlimüz 14b/4, unın bişüreler 18a/9, şovuk içüreler 20b/3, kaplubağanuñ cesedine 43b/11, itmekdeyüz 45b/14, senüñ maķâm ve mertebene 46a/3, Geniş zaman eki Eski Türkçede sık kullanılan “-ur, -ür” şekliyle metinlerimizde kullanılmaktadır.

ol at nekerlenür 6a/12, 15b/4, yatur yuvarlanur 16b/15, tedârik idemeyüb azdırur 39b/13, kim gelür 47b/6.

İstek birinci çoğul şahısta da yuvarlaklaşma vardır. fevtitmeyelüm 10a/15, helâk ideydüm 15b/4.

II. ÜNSÜZLER

Metnin imlasından hareketle tespit edilmiş olan ünsüzler şunlardır. b, c, ç, d, f, g, ğ, h, ħ, ĩ, k, ķ, l, m, n, ñ, p, r, s, ś, ŝ, ş, t, t̃, v, y, z, ź, ž’ dir.²²

A. Ünsüz Değişmeleri

1. **ķ>ħ değişimi:** Türkçe fonetik sisteminde ilk metinlerde kelime başında ħ sesi bulunmamaktaydı.²³ Metinde kelime başında bulunan ħ sesleri aslında ķ seklindedir. *dahī* 38b/2.

k>g,ğ değişimi: *gice* 19b/8, *talaķı* 23b/13, *olmağile* 46b/5.

2. **g>v->g deęiřimi:** *dögeler* 37b/12, *šovuduķdan* 51a/11, *šovuk* řu 54a/1.

3. **v>b değişimi:** *vardur* 3b/8, *virdukden* 8a/2, *vardur* 78a/3.

²²13. yüzyıldan çalıştığımız metne kadar geçen sürede ünsüz kullanımıyla ilgi olarak aşağıdaki kitaplara bakılmalıdır Zeynep Korkmaz, *Sadrüddin Şeyhoğlu Marzuban-name*, DTCF Yay., Ankara 1973; Mustafa Canpolat, *Mecmu’atu’n-Nezâir*, TDK Yay., Ankara 1982; Nuri YÜCE, *Mukaddimetü’l-Edeb*, TDK Yay., Ankara 1988; Zafer Önler, *Celalüddin Hızır (Hacı Pařa) Müntehab-ı Şifa*, Giriř-Metin, Ankara 1990; Musa Duman, *Evlıya Ćelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Deęiřmeleri*, TDK Yay., Ankara 1995; Muzaffer Akkuř, *Kitab-ı Gunya*, TDK Yay., Ankara 1995; Azmi Bilgin, *Nazmü’l-Hilâfiyyat Tercümesi*, TDK Yay., Ankara 1996; Muhammet Yelten, *Şirvanlı Mahmud Târi-i İbn-i Kesir Tercümesi*, TDK Yay, Ankara 1998; Mehmet Özmen, *Ahmed-i Dâ’i Divanı*, TDK Yay., Ankara 2001; Pařa Yavuzarslan, *Musâ bin Hacı Hüseyin El-İzniki Münebbihü’-Râkâdin*, TDK Yay., Ankara 2002; Ahmet Demirtaş, *Dürr-i Meknun*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Samsun 2003; Necati Sungur, *Tâci-zâde Cafer Ćelebi Heves-Nâme*, TDK Yay., Ankara 2006; Kâzım Köktekin, *Yûsuf-ı Meddâh Varka ve Gülşahi*, TDK Yay., Ankara 2007; Mehmet Dursun Erdem, *Müseyyeb-nâme*, Hece Yay., Ankara 2007; Ćoban Hıdır Uluhan, *Kerküklü Şair Nevrûzî Yusuf ile Züleyha*, TDK Yay., Ankara 2007; Zafer Önler, *İşhâk bin Murâd Edviye-i Müfredi*, TDK Yay., Ankara 2007; Recep Toparlı-Mustafa Argunşah, *Mu’înü’l-Mürîd*, TDK Yay., Ankara 2008; M. Ali Ćatıkkař, *Firdevs-i Rûmî Süleymannâme-i Kebir*, TDK Yay., Ankara 2009; Vahit Türk, *Bahrü’l-Hakâyık*, TDK Yay., Ankara 2009; Nadir İlhan, *Hazâ’inu’s Sa’âdat*, Öz Serhat Yay., Malatya 2009; Ali Cin, *Türk Edebiyatının İlk Yûsuf ve Züleyhâ Hikâyesi Ali’nin Kıssa-yı Yûsuf’u*, TDK. Yay., Ankara 2011.

²³Mehmet Dursun Erdem, *Müseyyeb-nâme*, Hece Yay., Ankara 2007, s. 54.

4. **p>b değişimi:** y¼kr¼k *olub* 2a/9, *sebebden* 5b/14, *şarabla* 26a/3, *ol¼b* 39a/9, *piř¼r¼r* 69b/10, *pin¼b* 74b/10.

5. **ę>ę,g değişimi:** *katır tırnağı* 5b/9, *maęb¼l degildir* 5b/15, bir *d¼ne ağşoğan* 18b/13, *igne*yi 41a/14, *eger* 41b/9, *toğrı* 49b/2.

6. **t>d değişimi:** bir *d¼ne ağşoğan* 18b/13, *toğrayub* 22b/8, *talağı tolub* 23b/13, *dutulsa* 26b/4, *tamar* 26b/15, *tağlayalar* 28b/15, *tağilub* 29a/9, *dutup* 29a/14, *toņuz* 31a/14, *noņud* 40a/4, *międ¼ri* 40b/1, *d¼ne* 42a/5, *depesini* 43b/2, *toğrı* 49b/2, *d¼rl¼* 69b/11, *toğura*76b/4.

7. **y>d değişimi:**edę¼>ey¼>ey¼ce 26b/13.

8. **c>ç değişimi:** ‘*il¼c ideler* 37b/15, *havuc* 38a/12, *¼c fincan* 73b/4.

B. ÜNSÜZ BENZEşMESİ

“Benzeşme (Assimilation), bir s¼zc¼kteki seslerin; oluşum noktası, nitelik ve/veya nicelik bakımından birbirine benzemesidir.”²⁴Eserin yazıldığı d¼nemde birtakım ekler sadece sedalı seslerle yazıldığı i¼in metnin genelinde üns¼z uyumsuzluğu ortaya çıkmıştır. Ünl¼ uyumu metinde sağlam iken aynı durum üns¼z uyumu i¼in ge¼erli değildir. Metnin ayırıcı bir özelliklerinden olduğu i¼in bu durum ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

1. İmlası Kalıplaşmış Ekler:

a. **-dUk sıfat fiil eki:**v¼ki‘ *olduğı* 10a/9, *k¼t¼h olduğına* 13a/6, *şuyımı alduğtan* 17b/5, *otuņ bitd¼ęi* 50a/8, *řıh¼hat buldığı* 70a/2, *ķavuşdıęı yer* 70b/6,

b. **-dUr fiilden fiil yapma eki:** *ķarıřdurub* 17a/6, *yapışduralar* 27a/7, *alışdurub* 30b/9, *ıstıdırır* 55a/8, *başduralar* 79b/3.

c. **-dA bulunma h¼l eki:** *h¼cetde* 1b/10, *ķovmaęda* 2a/11, *bulduğda* 9b/6, *vaşıl oldukda* 10a/4, *atda* 41b/2.

d. **-dAn ayrılma h¼l eki:** *elekden* 7b/2, *vird¼kden* 8a/2, *del¼likden* 12a/4, *geldikten* 16b/13 (aykırılık), *yimekden* 27a/15, *topuğdan* 39a/10, *h¼lķdan* 59b/4.

e. **-dUr bildirme eki:** *yoğdur* 2a/13, *gerekd¼r* 4a/3, *beņzemekd¼r* 4b/7, *m¼cerred¼r* 23b/10, ‘*in¼yetd¼r* 47b/6, *m¼b¼rek otdur* 50b/8, *olunmuşdurki* 56b/12.

-dUr ekinin kullanımında bir d¼zensizlik s¼z konusudur. Metnin bazı yerlerinde benzeşme s¼z konusu iken bazı yerlerinde ise üns¼z uyumu s¼z konusu olmamıştır. sebep olmuştur 5a/13, *g¼r¼lmiřd¼r* 5b/8, *olagelmışdir* 6a/6.

²⁴ S¼er Eker, *Çağdaş T¼rk Dili*, Grafiker Yay., Ankara 2010,s. 272.

2. Tonlulařma: “Tonsuz ünsüzlerin iki ünlü arasında kalarak tonlu hale gelmesine tonlulaşma denir.²⁵” ç, k, , p, t>c, g, ğ, b, ddeğişimi şeklinde göstereceğimiz ses olayı metnimizde yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Ancak uygulamada yer yer karışık dillilikten kaynaklanan farklı kullanımlar da söz konusudur. Tonlulaşması gereken ses tonlulaşmadan da verilebilmiştir. Bu da metnin oluşumunda farklı ağız özelliklerinin kullanıldığına işaret olarak kabul edilebilir. Örnekleri aşağıdaki gibidir: *iktizā idüb* 1b/9, *muhtāc* olmaya 1b/10, *ağacım* 4a/13, *bilegine* 4b/8, *şahibini* 6b/1, *ihtiyāc olmamağla* 10a/13, *uyruğı* 11b/2, *řahibiniñ* 13a/4, *olduğuna* 13a/6, *arşılayub* 15a/7, *‘ilāci* 17a/5, *acığ* 20a/4, *çekirdeği* 20a/8, *üc* 20b/6, *şarabla* 20b/13, *ceküreler* 21b/3, *inek südi* 23b/14, *aynadalar* 24a/6, *oyub* 24b/5, *gözedeler* 27a/9, *aşığına* 27b/14, *ıkıduğı* 28a/1, *birac* 31b/15, *didüğümüz* 34b/9, *havuc* 38a/12.

3. Tonsuzlaşma: “Tonlu ünsüzlerin ses yolunu darlaştırarak ıkarılan eşleri olan tonsuz üsüzlere dönüşmelerine denir.”²⁶ ‘ayıbdan 44b/1, abara 44b/7.

4. Sızıcılaşma: “Patlamalı ünsüzlerin (p, b, c, , d, t, g, k) çeşitli sebeplerle sızıcı ünsüzlere (f, ğ, h, j, l, m, n, r, s, ř, v, y, z) dönüşmesine sızıcılaşma denir²⁷.” *dahī* 12b/6, *Ahşam* 42b/12.

5. Süreklileşme: “Süresiz ünsüzlerin (b, q, p, s, g) sürekli ünsüzlere (v, h, f, z, ğ) dönüşmesine denir.²⁸” Eski Türkçedeki bazı b’ler metnimizde v sesine dönüşmüştür. *var* 21a/4, *virmeyeler* 51a/4.

C. ÜNSÜZ TÜREMESİ

1. Yardımcı Ünsüzlerin Türemesi:

a. -y- ünsüzünün türemesi: “Sonu ünlü olan bir kelimeye ek veya özellikle edat getirildiği zaman araya “y” yardımcı sesi gelir²⁹.” *eliyle* 17b/1, *yağıyla* 24b/14, *almayub* 26a/5, *bağlayalar* 26a/14, *diyu* 47b/2.

b. n- ünsüzünün türemesi: İyelik üçüncü tekil şahıs eklerinden sonra araya “n” sesi girmektedir. *boğazına* 17b/7, *üzerinden* ve *yanlarından* 17b/12, *andan řoñra* 18b/13, *balından* 21b/6, *yanında* 26b/15.

2. İkizleşme: Metnimizde ünsüz ikizleşmesinin örnekleri çok değildir. *kerre* 42b/13, *bellü* 51a/7.

D. ÜNSÜZ DÜŞMESİ

1. g/ę düşmesi: *apusı* 13a/12, *şarusı* 27a/5.

-IU<IIg: *yaprağlu* 5b/12, *kerāmetlü* 16a/12.

²⁵Muhammet Yelten, *Türk Dili ve Anlatım Bilgileri*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2011, s. 123.

²⁶Günay Karaağaç, *Türkçenin Ses Bilgisi*, Kesit Yay., İstanbul 2012, s.91.

²⁷Hanifi Vural, Tuncay Böler, *Ses ve şekil Bilgisi*, Kesit Yay., İstanbul 2011, s. 131.

²⁸Süer Eker, *age*, s. 278.

²⁹Bu durum ile ilgili geniş bilgi için Ahmet Buran, *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim Hāl Ekleri*, TDK Yay., Ankara 1996 ve Gürer Gülsevin’in, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK Yay., Ankara 2011 adlı eserlere bakılabilir.

- I<(I)g: *atı* 12a/13, *şihhiyetini* 13a/9, *ölümünü* 13a/14.
-A<-ğa, -ge: *bileğine* 4b/6, *şabri üzerine* 11a/7, *burnına* 17a/8.
-aru, -erü<-ğaru, -gerü: *içerü* 33a/2, *yuğaru* 36b/4, 55a/10.
-An<-ğAn, -gen: *bulunan* 17b/1, *olan* 32b/11.
-IncA<-ğınca, -gince: *olunca* 23b/15, 28b/1, *gelince* 74b/12, *alışınca* 74b/12.

2. Orta Hecede –I- düşmesi: *getürür* 5b/13, 43a/7.

E. HECE DÜŞMESİ

Baytarname-i Kenan Efendi’de hece düşmesi örnekleri çok değildir.

1. **-dur:** “tur-” eyleminden ekleşmiş “-durur” bildirme-kuvvetlendirme eki eserimizde “-dur/-dür” şeklinde tespit edilmiştir.
‘aybdur 4b/5, *memdühdur* 6a/8, *ziyâdedür* 7a/9, *hikmetdür* 10a/10.
2. Benzer hecelerden birinin düşmesiyle oluşmuş hece düşmesi³⁰ ise sadece bir kelimedede karşımıza çıkmaktadır.
şimdengirü 8b/11, 16b/6.

KAYNAKLAR

- Abdullah Özen, Ünal Taşkın (2010), *Baytarname-i Kenan Efendi*, Bizim Büro Basımevi, Ankara.
- Ahmet Buran, *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim Hâl Ekleri*, TDK Yay., Ankara 1996.
- Ahmet Demirtaş, **Dürr-i Meknun**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Samsun 2003.
- Ali Cin, **Türk Edebiyatının İlk Yûsuf ve Züleyhâ Hikâyesi Ali’nin Kıssa-yı Yûsuf’u**, TDK. Yay., Ankara 2011.
- Azmi Bilgin, **Nazmü’l-Hilâfiyyat Tercümesi**, TDK Yay., Ankara 1996.
- Çoban Hıdır Uluhan, **Kerküklü Şair Nevrûzî Yusuf ile Züleyha**, TDK Yay., Ankara 2007.
- Doğan Aksan, **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, TDK Yay., Ankara 1977.
- F. Kadri Timurtaş, **Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1981.
- Fatih Özek, “*Arapkir/Malatya Ağzında Birincil Uzun Ünlüler*,” **Turkish Studies**, Volume 4/8, p. 1954-1963 Fall 2009.
- Günay Karaağaç, **Türkçenin Ses Bilgisi**, Kesit Yay, İstanbul 2012.
- Gürer Gülsevin, **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, TDK Yay., Ankara 2011.
- Hanifi Vural, Tuncay Böler, **Ses ve Şekil Bilgisi**, Kesit Yay., İstanbul 2011.
- Hayati Develi, **Evlîya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar**, TDK Yay., Ankara 1995.
- Jean Deny, **Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları (Türkiye Türkçesi)**, Çev: Oytun Şahin, TDK Yay., Ankara 2000.
- Kâzım Köktekin, **Yûsuf-ı Meddâh Varka ve Gülşah**, TDK Yay., Ankara 2007.
- Lajos Ligeti, “*Türkçede Uzun Vokaller*,” **Türkiyat Mecmuası**, C.7-8, 1942, s. 82-94.
- M. Ali Çatıkkaş, **Firdevsî-i Rûmî Süleymannâme-i Kebir**, TDK Yay., Ankara 2009.

³⁰ Mehmet Dursun Erdem, age, Ankara 2007, s. 68.

- Mehmet Dursun Erdem “**Müseyyeb-name**”, Hece Yay., Ankara 2007.
- Mehmet Dursun Erdem, “*Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine*”, **Turkish Studies**, Volume 3/3, p. 502-562, Spring 2008.
- Mehmet Özmen, **Ahmed-i Dâ’î Divanı**, TDK Yay., Ankara 2001.
- Muhammet Yelten, **Şirvanlı Mahmud Târi-i İbn-i Kesîr Tercümesi**, TDK Yay, Ankara 1998.
- Muhammet Yelten, **Türk Dili ve Anlatım Bilgileri**, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2011.
- Muharrem Ergin, **Türk Dilbilgisi**, Bayrak Yay., İstanbul 2009.
- Musa Duman, **Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri**, TDK Yay., Ankara 1995.
- Mustafa Canpolat, **Mecmu’atu’n-Nezâir**, TDK Yay., Ankara 1982.
- Mustafa Özkan, **Gülistan Tercümesi**, TDK Yay., Ankara 1993.
- Mustafa Özkan, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.
- Muzaffer Akkuş, **Kitab-ı Gunya**, TDK Yay., Ankara 1995.
- Nadir İlhan, **Hazâ’inu’s Sa’adât**, Öz Serhat Yay., Malatya 2009.
- Necati Sungur, **Tâcî-zâde Cafer Çelebi Heves-Nâme**, TDK Yay., Ankara 2006.
- Nuri Yüce, **Mukaddimetü’l-Edeb**, TDK Yay., Ankara 1988.
- Paşa Yavuzarslan, **Musâ bin Hacı Hüseyin El-İznîkî Münebbihü’-Râkîdin**, TDK Yay., Ankara 2002.
- Recep Toparlı, Mustafa Argunşah, **Mu’înü’l-Mürîd**, TDK Yay., Ankara 2008.
- Reşit Rahmeti Arat, “*Türkçe Metinlerde e/i Meselesi*”, **Makaleler**, C.I, Ankara 1987, s. 334-341.
- Süer Eker, **Çağdaş Türk Dili**, Grafiker Yay., Ankara 2010.
- Şinasi Tekin, **Yazı Yazmak Nereden Geliyor**, İstikakçının Köşesi, Simurg Yay., İstanbul. 2001, s. 59-70 (Tarih ve Toplum 78, 1990: 10-13).
- Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri**, TDK Yay., Ankara 2000.
- Talat Tekin “*Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*,” Simurg Yay., Ankara 1995.
- Talat Tekin, **Yazı Yazmak Günah İşlemek Değildir**, Türkoloji Eleştirileri, Simurg Yay., Ank. 1997, s. 73-82 (Tarih ve Toplum 90, 1991, s. 9-14).
- Tuncer Gülensoy, **Kütahya ve Yöresi Ağızları**, TDK Yay., Ankara 1988.
- Vahit Türk, **Bahrü’l-Hakâyık**, TDK Yay., Ankara 2009.
- Zafer Önler, **Celalüddin Hızır (Hacı Paşa) Müntehab-ı Şifa**, Giriş-Metin, Ankara 1990.
- Zafer Önler, **İshâk bin Murâd Edviye-i Müfrede**, TDK Yay., Ankara 2007.
- Zeynep Korkmaz 1955, “*Batı Anadolu Ağızlarında Aslı Vokal Uzunlukları Hakkında*”, **TDAY-B 1953**, TDK Yay., Ankara 1988.
- Zeynep Korkmaz, **Bartın ve Yöresi Ağızları**, TDK Yay., Ankara 1994.
- Zeynep Korkmaz, **Nevşehir ve Yöresi Ağızları**, TDK Yay., Ankara 1994.
- Zeynep Korkmaz, **Sadrüddin Şeyhoğlu Marzuban-name**, DTCF Yay., Ankara 1973.